

ROZHOVORY S DEĎMI O VÄZENÍ

Sprievodca pre rodiča/plnoletú blízku osobu maloletého dieťaťa, ktorého druhý rodič, blízky je väznenou osobou a pre rodiča/plnoletú blízku osobu dieťaťa, ktorý je väznenou osobou.

Beáta ŠVEJDÍKOVÁ

Metodický materiál Generálneho riaditeľstva Zboru väzenskej a justičnej stráže: 2023/2024

Autor: npor. Mgr. Beáta Švejdíková, MBA

Ilustrácie obálky a metodickéj pomôcky: realizované za pomoci nástrojov umelej inteligencie (AI)

Ilustrácie časti „Zvedavá Julka a jej noví kamaráti, ktorí prišli pomáhať rovno z väzenia“: realizované väznenými osobami z Ústavu na výkon trestu odňatia slobody a Ústavu na výkon väzby Ilava

Editor časti „Zvedavá Julka a jej noví kamaráti, ktorí prišli pomáhať rovno z väzenia“: Mgr. Tamara Archlebová

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovať bez súhlasu majiteľov práv.

© Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže, národný projekt Šanca na návrat 2, 2024

PodĎakovanie

Veľká vĎaka za podporu a motiváciu patrí priateľke a dlhoročnej odborníčke v oblasti penitenciárneho zaobchádzania PhDr. Zuzane Valentovičovej, PhD., LL.M., bez ktorej by materiál zotrval iba v mojom počítači.

Taktiež poĎakovanie patrí npor. Mgr. Magdaléne Suchánkovej z ÚVV a ÚVTOS Ilava za motiváciu a odborné vedenie väznených osôb k umeleckej tvorbe a sebarealizácii.

Za ocenenie, komentáre a inšpiráciu zároveň Ďakujem aj pánovi PhDr. PaedDr. Viktorovi Križovi, PhD. a Mgr. Judite Malík.

Autorka

Úvodné slovo

Uväznenie blízkej osoby prináša veľké zmeny pre deti a má dopad na celú blízku i širšiu rodinu.

Táto nová situácia môže byť stresujúca a ťažká pre všetkých zúčastnených, ak nedisponujú dostatkom informácií a podpory, ktoré by obnovili dôveru pre rodiča i dieťa. Napriek tomu je aj táto situácia výzvou, v ktorej je potrebné dieťa podporiť, dodať mu silu a pocit bezpečia.

Z toho dôvodu aj v prostredí väzenia je potrebné neopomínať, že veľmi dôležitým podporným činiteľom sú fungujúce rodinné vzťahy.

Mám povedať dieťaťu o tom, že blízky¹ išiel do väzenia?

Každý rodič chce chrániť svoje dieťa pred zlými správami, prípadnou diskrimináciou v kolektíve iných detí. Je to prirodzená reakcia rodiča aj v prípade uväznenia blízkeho. Neexistuje zaručený spôsob ako ochrániť dieťa pred zistením toho, čo sa v skutočnosti s blízkym stalo. Primárne si možno myslíte, že túto správu je lepšie dieťaťu nehovoriť a nezraňovať ho. Na druhej strane však dieťa už možno tuší, vie a rozumie viac, ako ste ochotný prijať.

Pri tejto otázke rodičia zvažujú povedať dieťaťu verziu o tom, ako blízky odišiel pracovať do zahraničia, alebo musel odísť na liečenie niekam ďaleko a nikto nevie, ako dlho sa bude musieť liečiť a pod. Potom však v materskej škole, alebo v škole začuje slovo „väzeň“ alebo „väzenie“, ktorých definíciu si v komunikácii s rovesníkmi dopĺňa o rôzne príbehy, v ktorých sa mieša realita s fantazijnými predstavami.

Pri otázke, či dieťaťu povedať o uväznení blízkej osoby, alebo nie si treba uvedomiť, že určite nechcete, aby sa túto informáciu dieťa dozvedelo od iných a spôsobom, ktorý by ho zranil.

¹ Ako „blízka osoba“ je pre potreby dokumentu príbuzný v priamom rade, t. j. otec, matka, starý otec, stará mama, brat, sestra, strýko, teta.

Príklad:

Vezmeme hračku a vyložíme ju napríklad na najvyššiu policu v izbe. Vysvetlíme dieťaťu, že tá hračka je ako jej blízky, ktorý je teraz vo väzení. Je síce ďalej od nás, ale môžeme jej napríklad zatelefonovať, občas sa na ňu pozrieť zblízka, chvíľku sa s ňou pohrať, porozprávať, ale na istý čas musí ísť znova vysoko na policu. Postupne môže dieťa hračke nakresliť posteľ, stolík a všetko zariadenie, ktoré si myslí, že by tam potrebovala, aby sa cítila bezpečne, vrátane spoluväzňov. Dieťa samozrejme ak je to v jeho záujme vedieme k reálnemu vytváraniu vzťahu a kontaktovaniu sa s uväzneným blízkym. Tento príklad slúži iba pre prvotné vysvetlenie odlúčenia sa dieťaťa od blízkeho, ktorým vysvetľujeme, že tým, že je blízky vo väzení neznamená to zákonite stratu kontaktu.

Ocko bude teraz vo väzení, ale to neznamená, že sa na neho budeme hnevať. Je to ako keď si neupracíš hračku na svoje miesto a hneváš sa, kde je. No napriek tomu ostáva táto hračka stále tvoja najobľúbenejšia 😊

Ako môže dieťa reagovať, ako zvládnuť jeho emócie?

Pri oznámení informácie o vzatí blízkeho do väzenia budte pri dieťati, vnímajte ho naplno, objímte ho, ak cítite, že to potrebuje, ubezpečte ho, že aj keď je blízky teraz vo väzení, nič sa nemení na ich vzťahu a môže s ním byť v kontakte. Zároveň ukážte dieťaťu, že môže plakať, môže odísť z izby a chcieť byť sám, môže sa hnevať, kričať, cítiť beznádej.

V reakciách detí po informovaní o uväznení blízkeho často vidieť celú škálu citového prežívania a stavov napr. pocity úzkosti, poruchy pozornosti, poruchy spánku, stravovania, odmietanie kontaktov s okolím, problémy s vrstovníkmi, zhoršenie prospechu a správania v škole, zvýšená agresivita, úniky a úteky z domu, ktorý prestal byť vzatím blízkeho do väzenia pre dieťa bezpečným.

Nechajte dieťa prejavíť emócie a prijmite ich s porozumením a ubezpečením, že je to v poriadku. Dieťa vníma, že aj vy ste smutný a vďaka uisteniu môže aj ono prejavíť svoje emócie.

Neúčinné spôsoby komunikácie, ktorým sa treba vyvarovať a ktoré používame, keď prežívame v emóciách sú: vyčítanie, kritizovanie, lamentácia, vyhrážky, krik a pod.

Prejaviť akékoľvek emócie (niekedy to môže byť aj úľava) je úplne v poriadku. Je dôležité mať neustále na pamäti, že toto je prvý rozhovor v jeho živote o tom, kam jeho blízky išiel, čo je to zákon, porušenie zákona, súd, či väzenie.

Dieťaťu neklamte

Hovorte iba pravdu, dieťa ju potrebuje počuť, aby sa mohlo cítiť bezpečne a zároveň pociťovalo, že mu dôverujete a nič pred ním neskrývate. Dieťa si tak bude menej predstavovať veci a dotvárať obraz reality, ktorá mu ubližuje a znepokojuje ho. Oveľa skôr prijme informáciu od blízkeho, ako od cudzieho človeka.

Odpovede ho nesmú zavádzať a dávať mu zbytočné nádeje („príbuzný sa za chvíľu vráti domov, nič také zlé nespravil, môže za to ...“). Dieťa oveľa skôr prijme pravdu od blízkeho, ktorý mu poskytne pravdivé informácie a vysvetlenie, že blízky išiel do väzenia, pretože súd rozhodol o tom, že spravil niečo zlé.

Povedzte konkrétne a jednoducho, čo sa stalo

Je vhodné hovoriť konkrétne a jasne vyslovené fakty, nevyjadrovať sa v náznakoch, ktorým by dieťa nerozumelo a spôsobilo zmätok. Je možné začať slovami: „vieš, blízky spravil chybu, nedodržel zákon a teraz musel ísť do väzenia, kde bude istý čas bývať, pracovať, vzdelávať sa....aby sa naučil byť lepším človekom a chyby už neopakoval“.

Na rozhovor s dieťaťom je nutné sa vopred starostlivo pripraviť a zodpovedať si vopred na otázky čo Vaše dieťa potrebuje vedieť.

Ako pomôcka môžu slúžiť pomocné otázky:

- kde je môj blízky a ako dlho tam bude
- prečo ho vzali do väzenia (nehovoriť podrobnosti o spáchanom trestnom čine, ale ak je dieťa zrelé a dostatočne schopné porozumieť, je možné mu citlivo vysvetliť, čo sú zákony, pravidlá, ľudské práva, ktoré treba dodržiavať)²
- čo môžem urobiť preto, aby sa dieťa necítilo previnilo a dokázalo pochopiť, čo sa deje a bude diať ďalej
- ako viem pomôcť dieťaťu vyrovnáť sa s tým, že blízky nebude istý čas v jeho blízkosti
- ako viem pomôcť dieťaťu zvládnuť otázky priateľov a spolužiakov
- ako zvládnem pracovať s emóciami dieťaťa po informovaní ho o tom, že blízkeho vzali do väzenia

² Pre ilustráciu uvádzame: „Nemusíš sa ničoho báť, na svete je viac detí, ktoré majú blízkeho vo väzení. Do väzenia ich súd umiestnil za to, že porušili zákon. Zákon sú pravidlá, ktoré musíme všetci dodržiavať. Pravidlá dodržiavame napr. v škole, doma, v práci, pri bicyklovaní. Zákon sú zároveň aj práva, ktoré nám zabezpečujú ochranu a právo napríklad môcť cestovať kam chceme, vzdelávať sa, mať zabezpečenú zdravotnú starostlivosť (rozhovor je nutné prispôbiť veku a mentálnej úrovni dieťaťa). Ak budeš chcieť a budeš pripravený/á, môžeme ho ísť aj navštíviť“.

Ak na niektoré otázky neviete odpovedať, alebo jednoducho ak prežívate pocity neistoty, či zvládnete ustáť situáciu, emočné prejavy dieťaťa a adekvátne na ne reagovať, nemajte obavu osloviť odborníkov.³

Ak sa dieťa viac nepýta, detaily mu nevysvetľujte. Ak má ďalšie otázky, pravdivo mu odpovedajte

Odporúča sa povedať dieťaťu základné informácie a počkať na jeho otázku. Ak dieťa bude chcieť vedieť viac, ako ste mu povedali, opýta sa Vás. Vtedy mu odpovedzte pravdivo, ale bez zbytočných detailov, na ktoré sa dieťa samo nespýta. Nezabúdajte mu ale pripomínať, že ste tu pre neho, aby cítilo, že v prípade množstva prežívaných pocitov (pocit hnevu, bezmocnosti, zúfalstva, apatie, rezignácie, prípadne môže pociťovať strach z prezradenia

³ Pre zorientovanie sa v tom, napr. ako dieťa informovať o zmene situácie v rodine, alebo ako pracovať s emóciami dieťaťa už po tom, čo sa o uväznení blízkej osoby dozvedelo, je možné kontaktovať tím odborníkov priamo v škole (napr. školský psychológ, triedny učiteľ a pod.), psychológov z centier poradenstva a prevencie alebo odborníkov z rodinných poradní a pod. Nehanbite sa pýtať, alebo žiadať o pomoc, ak máte pocit, že túto situáciu sám /sama, alebo za pomoci rodiny / blízkych nezvládnete.

informácie iným ľuďom, z rozpadu rodiny alebo pocity hanby a viny) s ktorými sa bude musieť vysporiadať, ste tu stále pre neho. Dieťa potrebuje cítiť, že je vypočuté, pochopené a že mu viete pomôcť.

S odstupom času je veľmi dôležité uistiť dieťa, že môže mať doplňujúce otázky a môže hovoriť o tom, ako sa cíti

Je potrebné si uvedomiť, že dieťa môže o uväznení blízkej osoby počúvať aj od iných ľudí a môžu nastať situácie, ktoré ho vyvedú z miery, alebo budú viesť k zmene správania u dieťaťa. Dieťa je potrebné neustále uisťovať a hovoriť o uväznenej osobe. V prípade, že máte zabezpečený pravidelný kontakt s väznenou osobou a nebola indikovaná závažná prekážka, pre ktorú nie je vhodné realizovať kontakt dieťaťa s väznenou osobou⁴, je vhodné dieťa informovať o tom, že táto blízka osoba sa na dieťa pýtala, pozdravuje ho, zaujíma sa o to, ako sa má a pod. Vhodné je často o konkrétnom človeku rozprávať, spomínať napríklad veselé príhody, ktoré spolu zažili, ukazovať blízkeho na fotkách alebo videu, byť s ním v kontakte aj prostredníctvom video návštev. Dôležitá je snaha rodiča nevyčleniť blízkeho z bežného života rodiny. Aj keď môže dieťa spočiatku navonok demonštrovať nezáujem, či hnev, v podvedomí vníma všetky informácie.

Ak je to v záujme dieťaťa, podporujte puto s blízkym nachádzajúcim sa vo väzení

Rodič by mal mať na pamäti dôležitosť detskej väzby so svojím blízkym a to bez ohľadu na to, kde žije alebo čo spravil. Deti milujú svoju rodinu bezpodmienečne a nie vždy rozumejú problémom vo svete dospelých. Preto je potrebné mať pri zdieľaní informácií

⁴ Domáce násilie, zneužívanie a zanedbávanie dieťaťa

s dieťaťom na pamäti, že je v poriadku odsúdiť trestný čin, ktorý blízky spáchal, avšak blízkeho nachádzajúceho sa vo väzení neosočujeme, neodsudzujeme, nevyjadrujeme sa o ňom kriticky, či pohrdavo⁵. Puto s blízkym môžeme podporovať mnohými spôsobmi – od osobnej návštevy, cez písanie listov, telefonovanie až po video návštevy.

Dieťa môže zároveň blízkemu niečo pekné nakresliť, či vyrobiť a zaslať.

⁵ Ak bol spáchaný trestný čin proti vám, alebo ak to bola násilná trestná činnosť namierená voči vám, či inej (vrátane blízkej) osobe, je obzvlášť dôležité pri zvažovaní kontaktu dieťaťa s blízkym, alebo rozhodovaní sa o úplnom obmedzení kontaktu odkonzultovať túto situáciu s odborníkmi, ktorí vedú zabezpečiť a poskytnúť krízovú intervenciu, individuálnu alebo skupinovú a rodinnú terapiu (ako vám, aj deťom).

V prípade, že dieťa momentálne nechce byť v kontakte s príbuzným, rešpektujte jeho rozhodnutie a nenúťte ho. Dieťaťu vysvetlite, že má právo odmietnuť návštevu, hnevať sa a zároveň všetko s odstupom času prehodnotiť, poprípade zmeniť názor.

Ak však bolo dieťa obeťou domáceho násillia (syndróm týraného, zanedbávaného a sexuálne zneužívaného dieťaťa CAN), je vhodné pri posudzovaní a určovaní kontaktu blízkeho s dieťaťom dôsledne zvážiť najlepší záujem dieťaťa⁶ a vyhľadať odbornú pomoc na zvládnutie a spracovanie mimoriadne negatívnej a traumatizujúcej skúsenosti⁷. Zároveň je potrebné dieťaťu vysvetliť, že momentálne nie je vhodné sa s blízkym kontaktovať.

Po uväznení blízkej osoby dieťaťa mu nemeňte jeho dennú rutinu a zaužívané zvyky

Pre dieťa, aj s ohľadom na novo vzniknutú situáciu, ktorá môže znamenať traumu, nie je vhodné zmeniť denný režim, náhle odcestovať, presťahovať sa, či robiť niečo, na čo nie je zvyknuté. Takéto zmeny by mu mohli priniesť zbytočnú neistotu a vzbudiť strach, či dojem, že niečo zlé spravilo. Ak je to možné, zotrvaťe s dieťaťom tam, kde to pozná, kde je zvyknuté a kde má blízkych. Samozrejme každú jednu situáciu je potrebné zvážiť s ohľadom na okolie, v ktorom dieťa vyrastalo a ktoré by po tejto zmene mohlo mať negatívny dopad na rodinu.

⁶ Dohovor o právach dieťaťa, čl. 9 ods. 3

⁷ Psychológovia v školách alebo centrách poradenstva a prevencie, klinickí psychológovia a psychoterapeuti. Nápomocný môže byť aj sociálny pracovník Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny, odd. sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktorý vie rodinu sprevádzať a nadviazať spoluprácu s ďalšími odborníkmi.

Návšteva školy a kolektív

Po informovaní dieťaťa o uväznení blízkej osoby si všímajte, či sa dieťa cíti lepšie v kolektíve, alebo potrebuje viac času na vyrovnanie sa s novou situáciou a kolektívu sa skôr vyhýba, alebo či nedošlo k zmene prospechu. U každého je to individuálne a zmeny v správaní a prežívaní dieťaťa môžu nastať s odstupom času.

S dieťaťom je potrebné komunikovať, povzbudzovať ho a v nevyhnutných prípadoch komunikovať aj so školou a pedagógmi. Ak vnímate, že dieťa prežíva kontakt s rovesníkmi veľmi citlivo, alebo máte pochybnosti o tom, či to v škole zvláda, alebo je jeho správanie zrazu agresívnejšie aj vo vzťahu k rovesníkom, je potrebné sa dieťaťu prihovoriť, dať najavo, že máte obavu, že sa s ním niečo deje a chcete mu pomôcť. napr. “ Vidím, že ťa niečo trápi, môžem/viem ti nejako pomôcť?, Vidím, že si smutný,“

Je dôležité vedieť klásť otázky dieťaťu, tak, aby sa nepoužívali nevhodné, napr. obviňujúce otázky a tvrdenia ako napr.: „ To si urobil ty? Takéto správanie je rovnaké ako správanie tvojho otca, ktorý je teraz v base“.

Dieťa sa musí ubezpečovať, že ste mu pripravený a ochotný pomôcť napr. „si odvážny, keď si sa rozhodol porozprávať mi o tvojom probléme aj keď viem, že je to pre teba veľmi ťažké. Som rád, že si sa rozhodol mi dôverovať.“

Ak sa dieťa vyjadruje, že všetko, čo sa stalo sa stalo jeho vinou a vyjadruje pocity hnevu aj voči svojej osobe, nepresviedčajte ho o tom, že nemá pravdu. Môžete zareagovať napr. „ Je to pre teba ťažké, môžeme sa o tom porozprávať. Vyzerá to tak, že“

Komunikácia so školou je veľmi dôležitá, lebo je to po rodine najvýznamnejšie prostredie, ktoré vytvára pocit bezpečia sveta dieťaťa. Ak je potrebná aj nejaká intervencia zo strany školy, navrhnete učiteľovi možnosť stretnutia a prejdite si celú situáciu. Popíšte, čo ste si u dieťaťa v správaní všimli, zaujímajte sa, či sa takto prejavuje aj v škole a požiadajte učiteľa o možnosť zabezpečenia pomoci z radu personálu školy, alebo odborného zamestnanca centra poradenstva a prevencie.

Čo ak blízky odmieta kontakt s dieťaťom

Je možné, že v prvotnej fáze uväznenia blízkej osoby táto bude odmietať kontakt s celou rodinou, vrátane detí. Dôvodov môže byť od pocitu hanby, krivdy, hnevu mnoho a nie každý musí nevyhnutne znamenať problém vo vzťahu s dieťaťom. Aj túto situáciu je však potrebné dieťaťu vysvetliť, nakoľko nemusí rozumieť tomu, prečo zrazu nemôže tráviť čas s blízkym, alebo ho aspoň navštíviť, či mu zavolať. Táto situácia v ňom môže evokovať strach a smútok, že ho tak, ako blízky opustí aj iný člen rodiny. Dieťa potrebuje ubezpečenie a dostatok informácií, aby zodpovednosť za aktuálnu situáciu nevtáhalo na seba.

Kým bude blízky pripravený na kontakt s rodinou a dieťaťom, je priestor na komunikáciu s dieťaťom o tom, kde sa blízky nachádza, ako to vo väzení vyzerá (každá väznená osoba má svoju posteľ a skrinku na osobné veci), ako aj uistenie v tom, že blízky tam nie je sám, má zabezpečenú stravu a pomoc odborníkov.

Uvedené však neznamená, že bude konanie blízkej osoby, alebo pobyt osôb vo väzení bagatelizované⁸ a blízka osoba bude idealizovaná.

Primerane vospelosti dieťaťa je vhodné vysvetliť, že za rozhodnutie blízkej osoby (istý čas sa nekontaktovať) nie je zodpovedné a že to, že blízky je vo väzení a odmieta kontakt s ním neznamená, že ho opustil alebo prestal mať rád.

Uistenie, že toto momentálne konanie (rozhodnutie) blízkej osoby sa môže zmeniť môže vytvoriť priestor pre dieťa a blízku osobu sa na návštevu adekvátne pripraviť.

⁸ Neodporúča sa taktiež pred dieťaťom prenášať vinu za konanie väznenej osoby na niekoho iného, alebo vo všeobecnosti na niektorú z inštitúcií. Dieťa by malo dostať priestor na uvažovanie nad tým, že za zlé skutky je človek potrestaný (je zodpovedný za svoje konanie) a zároveň, že aj dobrý človek môže spraviť niečo zlé a naopak.

Pomôcka pre rodičov, vychovávateľov

Zvedavá Julka a jej noví kamaráti, ktorí prišli pomáhať rovno z väzenia

Julka je malé neposedné dievčatko, ktoré hrá rado futbal, naháňa sa s chlapcami, alebo sa len tak túla na miestach, v ktorých je vysadených veľa stromov a kríkov, pri čom si vždy predstavuje, že je dobyvateľ, ktorý objavil nový kontinent, ktorý je potrebné preskúmať. Pár ráz sa jej stalo, že sa domov vrátila už po zotmení, lebo nepočula, ako na ňu rodičia opakovane volali cez okno bytovky: „Julí, je čas ísť domov, už sa stmieva“.

Julka má 6 rokov a ako poriadna školáčka, ani ona sa už nevie dočkať svojich prvých letných prázdnin. Kým nechodila do školy, všetok voľný čas trávila u dedka na dedine a v prírode. Nemusela riešiť domáce úlohy, ani otázky spolužiakov, ktorí väčšinu voľného času trávili doma pozeraním televízie, alebo hraním sa na počítači.

Pri rozhovoroch so spolužiakmi mala často pocit, že je iná a niekedy sa aj rodičov pýtala, či má byť rada, že je odlišná ako spolužiaci, ktorí rozprávajú o filmoch a nepoznajú, aký vtáčik sedel na parapete okna ich triedy v škole.

Julkin dedko je síce iba 57 rokov starý pánko, ale už má úplne sivé vlasy a svetlú bradu. Je ocinom Julkinho ocina, ktorý tiež ako Julka veľmi rád trávil čas na záhrade a v kôlni pri dome. Dedko býva v dome za mestom a keď je s Julkou, chodia spolu von, kreslia si, čítajú, chodia do prírody a veľa sa rozprávajú. Julka sa pri rozhovoroch s dedkom cíti veľmi dôležito a zároveň si užíva pocit, že pri dedkovi sa môže pýtať na čokoľvek čo jej napadne a získa odpoveď na všetky záhady, na ktoré si sama nevie odpovedať.

Hneď v prvý prázdninový deň malej Julky, jej prvých prázdnin v živote sa nevedela dočkať rána, aby mohla cestovať na prázdniny k dedkovi. Julka nikdy predtým nepoznala svet povinností spojený s ranným vstávaním do školy, učením sa, poslušnosť učiteľov, celodenným počúvaním a sedením za stolom. Teraz, keď jej začali dni plné voľna, zábavy a túlania sa po boku dedka, bez toho, aby sa musela pripravovať do školy a ráno skoro vstávať, už sa nevedela dočkať, kedy sadne do auta a rodičia ju povezuť rýchlo k dedkovi.

„Julka“, kričí opakovane mamička. „Zúbky si si umyla? Ideme raňajkovať“. No Julka vôbec nevníma. Už je myšlienkami u dedka v kôlni a hľadá, kam sa skryli malé mačiatka, o ktorých jej naposledy hovoril do telefónu.

„Julka“, hovorí ocko. „Nepočúvaš, čo ti mamička pred chvílkou povedala? Ak nebudeš počúvať, nikam nepôjdeš. Dedko už toľko nevládze, aby ti všetko opakoval.“

Julka zrazu spozornie. „Oci, veď ja viem. Už som dosť veľká a môžem dedkovi pomáhať.“ Ocko Julku objal a pobožkal na čelo. „Ty naša malá nezbednica“.

Hneď po raňajkách beží Julka aj s novým červeným batohom do auta a premýšľa, čo všetko chcela dedkovi oškole a spolužiakoch porozprávať. Chcela sa mu hlavne pochváliť, ako spolužiaci neverili, že má dedka, ktorého záhrada je veľká ako svet a vie sa v nej stratiť aj na celý deň.

V aute sa malej Julke ústa nezatvorili. Rozprávala a rozprávala. Ani si nevšimla, že rodičia už dávno zaparkovali auto vo dvore u dedka. Julka vyskočila z auta a rozbehla sa rovno do záhrady, kde dedko trávil v lete takmer celé dopoludnie.

Zrazu však zastaví a pozerá na niečo, s čím nepočítala. Dedko sedí na lavici v záhrade a na nohe má velikánsku sadru. Rodičia aj Julka iba mlčky pozerajú na dedka a nevedia, či Julke práve začínajúce prázdniny neskončili.

„Dedko“, hovorí ocko. „Čo si nezavola, že máš nohu zlomenú?“ Dedko sa len usmeje a natiahne ruku za Julkou, ktorá sa k nemu hneď rozbehne a hodí do náručia.

„Prečo?“ pýta sa dedko. „Pretože by ste ma pripravili o prázdniny s touto mojou malou myškou“, ako zvykol dedko Julke hovoriť.

Ocko s mamičkou veru ani slova nenachádzajú. Hlavou sa im ženie milión otázok, ako Julke zariadiť prázdniny, aby dedkovi nebola na ťarchu, a kam ju narýchlo prihlásiť do tábora, aby mala dostatok aktivít počas leta. Dedko hneď postrehne obavy v očiach Julkiných rodičov a hovorí: „Julka u mňa ostáva celé prázdniny. V záhrade mi pomáhajú kamaráti Jozef s Dodim, mačkám vie dať jesť aj Julka a v kuchyni si poradíme. Julka je školáčka a mnohým veciam už rozumie“. Žmurkne pritom na Julku, ktorá sa mu usadí na kolenách a oboma rukami ho pevne stíska okolo krku.

„Sadra pôjde o dva týždne dole“, dodá dedko. „A potom budeme chodiť ešte aj na bicykloch.“

Ocko s mamičkou teda podišli k autu a pomaly začali vyberať všetky Julkine veci, ktoré jej na prázdniny nabalili. Julka ešte nevedela, čo ju čaká, keď pri vyberaní vecí z auta počula rodičov, ako sa rozprávali a zvažovali, či ju u dedka nechávať, alebo vziať späť domov. Takmer ani nedýchala, keď si predstavila, že by mala tráviť prázdniny na sídlisku.

Nakoniec ich však dedko upokojil a Julku nechali v starostlivosti dedka. Julka hneď bežala do kôlne hľadať mačiatka. Nachystala im peliešok vystlaný dekou a ukladala ich jedno vedľa druhého. Bolo ich presne päť. Kým ich opakovane vyberala, hladkala a obzerala, už na ňu volal dedko, že je čas ísť obedovať.

Ako Julka vychádzala z kôlne, v záhrade uvidela dvoch chlapov, ktorých nikdy predtým nevidela. Boli obaja veľmi vysokí, Dodi, s dlhokánskou bradou v modrých montérkach na traky a druhý Joži, celý čierny v roztrhaných rifliach a tričku. Rozbehla sa do kuchyne k dedkovi s krikom, že sú na záhrade cudzí ľudia a určite prišli niečo zobrať. Jej zdesenie narástlo, keď si predstavila, že možno prišli zobrať mačiatka, ktoré tam nechala osamote. V kuse opakovala „Sú tam dvaja... dvaja... veľmi veľkí... obaja sú veľmi veľkí, silní chlapi a vezmú ich. Vezmú naše mačiatka.“

Dedko vybehol von a začal sa na plné ústa smiať. „Julka“, povedal: „Pod' ty hned' ku mne. O mačiatka sa nemusíš báť, veď to sú naši pomocníci. Jozef a Dodi“.

Julka pomalým krokom vyšla z domu, skrývajúc sa za dedka. Spoza jeho chrbta pozerala na chlapov, ktorí sa k nej s úsmevom približovali.

Zrazu sa jej nezdali až takí vysokí. Dedko hovorí: „Julka, dovoľ mi zoznámiť ťa s mojimi kamarátmi z detstva, ktorí sa vrátili v najlepšom čase, aby nám tu teraz, kým budem mať nohu v sadre, pomohli.“

Julka prekvapene pozerala na chlapov a pristupovala k nim veľmi opatrne. Jozef aj Dodi jej podali ruku a odovzdali čokoládu.

Hovorili, ako sa na ňu tešili a chceli sa s ňou zoznámiť, lebo dedko im o nej veľa rozprával. Malá Julka nelenila a hneď sa opýtala: „Ujooooo, a kde vám dedko o mne hovoril, veď ja som vás nikdy nevidela. Vy ste boli tiež niekde na prázdninách, keď ste tu predtým neboli?“ Dedko s kamarátmi sa smiali a povedali Julke, že ešte budú mať dosť času sa porozprávať o všetkom.

Julka bežala späť k mačiatkam a dedko ostal na záhrade aj s kamarátmi. Večer, keď bol čas ísť spať, sa Julka dedka pýtala, prečo ujuvia znova odišli a či ich opäť neuvidí.

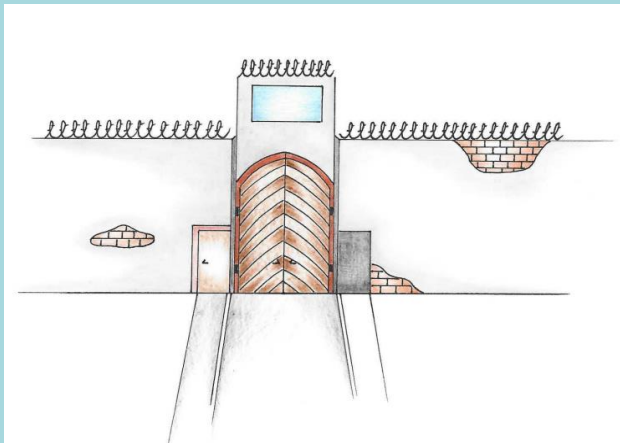
Dedko si sadol na kraj Julkinej postele, pričom ju hladkal po vlasoch a hovoril: „Julka, ničoho sa nemusíš báť. Joži a Dodi tu s nami budú teraz častejšie. Ujo Jožko býva v dome na konci uličky, kam sme chodievali kŕmiť toho bieleho psíka, keď si tu bola ešte v zime. Ujo Dodi býva o dva domy nižšie od nás so svojou maminou. S tetou Betkou, u ktorej si jedla bábovku.“ Julke to aj tak nešlo do hlavy a hneď sa dedka opýtala, ako je možné, že ich predtým nepoznala, a prečo sa nestaral ujo sám o psíka.

Dedko jej odpovedal, že ujo Jozef a Dodino boli zatvorení vo väzení a preto chodil on kŕmiť psíka a pomáhať tete Betke okolo domu.

Julka sa zamyslela a pohotovo reagovala: „Ja o tom viem. Oni boli v takom istom väzení o akom mi čítala maminka. Tam zavreli princeznú, ktorú zlá čarodejníca uväznila. Bola to taká vysoká veža a musel ju prísť zachrániť princ. Nevedela som, že tam zatvárajú aj ujo.“ Dedko sa usmial a pokojným hlasom odpovedal: „Vieš Julka, život nie je vždy ako v rozprávke.“

Julka sa nechcela nechať zahanbiť a vykrikla: „Tak to bolo to väzenie v podzemí, o ktorom mi tiež čítala maminka. Bola to hladomorňa a zavreli tam jedného z bratov, keď vypil uspávací prášok. A v hladomorni bolo iba malé okno veľmi vysoko a bola tam tma a špina.“

Julka náhle zosmutnela. „Dedko, a to tak bývali aj ujovia? Nikto ich preto dlho nevidel, lebo boli v podzemí a nemal ich kto zachrániť cez to malé okno?“

Dedko nechcel Julke pred spaním zaťažovať hlavičku, tak jej povedal, že väzenie nie je žiadna hladomorňa, v ktorej čakajú ľudia na záchranu. Upokojil ju, že ak chce, o všetkom sa môžu porozprávať niekedy spolu aj s Jožkom a Dodim.

Julka však hneď ráno vstala s otázkami, ktoré začala na dedka sypať bez prestávky, až ho uši rozboleli.

„Tak je to väzenie vo veži, či v podzemí? Jedia tam ľudia, alebo majú iba vodu? Čo ak sú tam dlho, až z toho ochorejú a bolí ich hrdlo a majú horúčku? A čo celé dni robia? A prečo sú tam a neodídu domov? A ako chodia na záchod, keď sú v jednej miestnosti? A spávajú na zemi?“ Julka kládla jednu otázku za druhou tak rýchlo, až mal dedko pocit, že sa nestíha ani nadýchnuť.

„Julka, najprv sa spolu naraňajkujeme, skontrolujeme a nakrmíme všetky zvieratká. Ani mačiatkam by sa nepáčilo, keby si ich zabudla nakrmiť, pohladkať a skontrolovať, či sú v bezpečí. Chcela si, aby som ti ich nechal všetky doma. Doteraz som sa o ne staral ja, no teraz si tu pre mačiatka ty. Až potom, keď sa ujo Jozef a Dodi veľmi neunavia polievaním záhradky, pozveme ich na limonádu z domácich bylínok a o všetkom sa spolu porozprávame. Súhlasíš?“, opýtal sa dedko.

Julka vďaka dedkovi poznala pocit zodpovednosti, ktorý bol v danom momente silnejší ako zvedavosť a tak sa po raňajkách rozbehla kŕmiť malé mačiatka. Ako sa s nimi hrala a vymýšľala im mená, ani si nevšimla, že ujo Jozef s Dodim už dávno porobili všetko na záhrade a sedeli s dedkom na lavičke.

Keď k nim pristúpila, uvidela krásny, z dreva vyrobený malý domček s oknom vpredu. „Julka, pozri čo ti ujo Jozef s Dodim vyrobili. Domček pre mačiatka, kam ich môžeš na noc uložiť a budú v bezpečí.“

„Priniesli sme aj farby, Julka“, hovorí Dodi. „Môžeme ho spolu vymaľovať, aby bol veselší.“ Malá Julka nelenila a otvárala jednu plechovku farby za druhou, lebo v predstavách už videla, aký krásny farebný bude domček pre mačiatka, a čo všetko im musí do domčeka vyrobiť, aby sa cítili mačiatka dobre.

Pri maľovaní domčeka sa Julka s Dodim a Jožkom veľa nasmiali a ani jeden z nich nevyzeral po maľovaní tak, ako predtým. Julka mala celé ruky od červenej farby, tak precízne maľovala strechu na domčeku, že si nevšimla, ako jej farba tečie po rukách a trocha bielej farby mala aj vo vlasoch. Ujo Dodi mal bradu zelenú, ruky červené, a Joži mal nielen ruky, ale aj nohy cez deravé rifle celé zafarbené. Keď domaľovali, dedko sa im smial, že sú fľakatí presne ako mačiatka, pre ktoré domček tvorili.

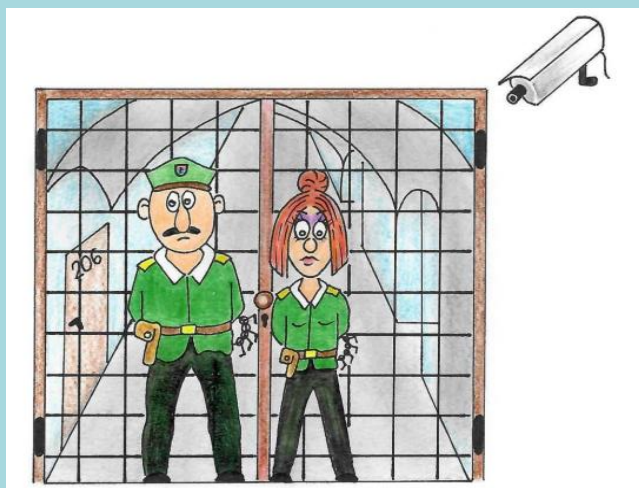
Keďže bol čas obeda, dedko navrhol, aby sa po namáhavej práci všetci spolu najedli v záhrade. Julka sa veľmi potešila a nosila taniere na stôl, pekne ukladala príbory okolo tanierov, priniesla poháre na limonádu a aj uja Dodiho a Jožka usmernila, že pred obedom si treba ísť pekne ruky poumývať.

Za stolom si Julka spomenula na svoje ranné otázky, a hneď sa začala vypytovať, v akom väzení boli ujovia, a ako sa odtiaľ dostali. Dedko vysvetlil Julke, že by bolo vhodné, keby sa ujo pred položením otázky najprv opýtala, či sa môže niečo spýtať a kládla otázky postupne a pomaly, aby jej aj rozumeli.

Jozef a Dodi sa usmiali a začali Julke pomaly vysvetľovať, ako to bolo vo väzení, kde boli.

„Julka, jedno väzenie je priamo v meste, kde bývate s maminkou a ockom. Dokonca si už určite išla niekedy s rodičmi okolo. Obaja sme tam boli zatvorení a dedko nás bol niekoľkokrát navštíviť“, povedal Jožko. Dodi doplnil, že takýchto väzení je v našej krajine viac a sú buď priamo v meste, alebo mimo, na okraji mesta.

Do väzenia sa vchádza cez veľkú, ťažkú bránu, na ktorej sú kamery. Vo vnútri čakajú v uniforme oblečení ujovia, alebo tety príslušníčky, ktoré musia skontrolovať, kto ide dnu do väzenia a kto z neho vychádza. Okolo celého väzenia sú vysoké múry a všetky brány sú zamknuté. Dodi upokojil Julku, že tam vôbec nie sú zatvorení tak, ako ona videla a počula z rozprávok.

„Julka, vo väzení je viac ľudí a neboli sme tam sami“, povedal Dodi. Boli sme v izbách, ktoré sa vo väzení volajú cely a väzni sú tam väčšinou umiestnení po dvoch, vo väčších celách po troch, štyroch, alebo aj viac. Každý má v cele svoj priestor, kde má posteľ, stôl a skriňu na svoje veci. Vo väzení môžu väzni pozerať televízor, cvičiť, vzdelávať sa, chodiť do knižnice, alebo sa s inými väzňami zúčastňovať na spoločných aktivitách, ako sú koncerty, alebo besedy, ktoré sa vo väzení robia. Uväznení ľudia, ktorí sú zdraví, chodia dokonca do práce, upratujú, alebo vo väzení varia.

Ujo Jožko si vo väzení dokončil školu a teraz je z neho šikovný stolár, pochválil ho dedko. To on na záhrade vyrobil všetky tie krásne farebné búdky pre vtáčiky a teraz domček pre mačiatka. „Ja som sa vo väzení naučil, že o svoje deti sa musím lepšie postarať, ako keď boli malé, a nestaral som sa o ne tak, ako o teba tvoji rodičia“ usúdil ujo Dodi. Teraz som si našiel prácu a môžem sa s nimi viac stretávať a pomáhať im.

Julka pozorne počúvala, no aj tak nerozumela, prečo teda išli do väzenia, keď tam bývali, robili a mali všetko ako doma. „A to ste nemohli ostať doma? Čo ste spravili, že ste boli vo väzení?“ spýtala sa Julka.

Dedko jej odpovedal, že vo väzení to vôbec nie je ako doma. „Do väzenia idú ľudia, ak spravia niečo veľmi zlé, porušia pravidlá, čím zároveň ublížia niekomu inému. O tom, ako veľmi niekomu ublížili svojim konaním, rozhodnú na súde ujo alebo teta sudkyňa, ktorí určia, na ako dlho musí ísť za trest do väzenia. Tam sa musí naučiť správať sa tak, aby už nič zlé neurobil, a bol zodpovedný za to, že ak niečo zlé spraví, vždy to ublíži aj jeho blízkym, bez ktorých musí byť vo väzení“ dodal.

Julka zosmutnela a opýtala sa, či aj ona pôjde do väzenia za to, že si v škole sadla na stôl a spolužiačke Martinke zlomila krásne, farebné pravítko. Tá potom veľmi plakala.

Dedko Julku objal a vysvetlil jej, že malé deti nechodia do väzenia, a aby išiel niekto do väzenia, musel by porušiť zákon, teda pravidlá, ktoré sú popísané v jednej veľkej knihe. Napríklad, ak by vzal niečo veľmi cenné bez toho, aby mu to niekto daroval alebo povolil, zakázal by niekomu chodiť von a držal by ho zamknutého veľmi dlho doma, vypil by alkohol a potom by šoféroval auto, alebo ak by museli maminka s ockom chodiť do práce, nedostávali by za to peniaze, a potom by si nemohli kúpiť jesť, a nemali by ani kde bývať.

„Neviem, či mi rozumieš Julka, ale do väzenia idú ľudia, ktorí spravili niečo oveľa horšie ako zlomené pravítko, na ktoré si si sadla“.

Julka zrazu odskočila od stola a lepšie sa pozrela na uja Jožka. „Ujo, mne sa zdá, že som ťa asi videla aj niekedy predtým. Ale neviem kde, lebo ja som vo väzení ešte nebola“, usúdila Julka. Ujo Jozef sa zamyslel a povedal, že možno sa videli v jej škole, pretože tam bol pre jej starších spolužiakov rozprávať o tom, aké dôležité je nerobiť veci, ktoré ubližujú iným, a ako ťažké je byť vo väzení bez svojej rodiny. Julka sa na uja usmiala so slovami: „Neviem, čo zlé si spravil, ale dôležité je, že teraz chceš iným pomáhať“. A uja objala.

Dedko videl, že Julka už má menší zmätok v hlavičke, tak celý rozhovor ukončil slovami, že v živote človek nie vždy vie, čo sa s ním deje, alebo prečo niečo zlé spravil, ale podstatné je, že si chybu prizná a snaží sa ju napraviť, aby sa mohol vrátiť späť k rodine a blízkym, ktorých preto, ako sa predtým správal, celé roky poriadne nevidel.

Informácia k príbehu:

Cieľom príbehu nebolo idealizovať správanie odsúdených po prepustení, ale hravou formou a v pre dieťa bezpečnom priestore, poukázať na to, kam išiel jeho blízky, a že je o neho postarané. Uvedené môže pomôcť dieťaťu sa vyrovnáť s ťažkosťami odlúčenia prostredníctvom aktérov príbehu.

Pomocné otázky na záver:

1. Ako si myslíš, že sa cítia ujomia vo väzení (bez maminy, psíka)?.....uvedomenie si toho, že väzenie sa síce o väznené osoby postará, ale ľudia sú v ňom preto, že niečo veľmi zlé spravili a mnohokrát musia obetovať veci, blízkosť ľudí, prostredie, ktoré sú im blízke.
2. Čo ti napadne, keď sa povie slovo „väzenie“?
3. Vedel by si o väzení a tom, prečo ide človek do väzenia povedať niektorému svojmu kamarátovi?
4. Ako podľa teba vyzerá väzenie, alebo cela? Vedel by si ju nakresliť?
5. Počul si už niekedy predtým o väzení, alebo sa niekoho o tom rozprávať?

Aktivita 2:

Ako užitočné pre vysvetlenie toho, čo je väzenie, môže byť realizovaná aktivita, pri ktorej deti nakreslia obrázok väzenia, ku ktorému vedie cesta tvorená zo štvorčiek (ako krížovka). Do každého štvorčeka môžu nakresliť, alebo s vašou pomocou napísať, aké práva musí človek dodržiavať, aby sa držal čo najďalej od múrov väzenia.

Poprípade môžeme z papiera vystrihnúť napísané činnosti, z ktorých si vyberajú ktorá je „tá zákonná“, aby si uvedomili, čo sú pravidlá, zákony, ľudské práva a pod.

Pomôcka: krádež; ubližovanie iným a slabším; pomáhanie iným a slabším; ochrana ľudského života; nestaranie sa o dieťa; rešpektovanie a úcta k ostatným; nediskriminácia; rešpektovanie názorov iných; spolupráca; poškodenie zdravia a iné.

Príloha metodického materiálu:

Aký je rozdiel medzi väzbou a výkonom trestu odňatia slobody?

Vo väzbe čaká blízky na rozhodnutie súdu. Tam sa dozvie či ho čoskoro pustia domov, alebo nastúpi na výkon trestu odňatia slobody

O tom ako dlho bude blízky vo väzení rozhoduje súd

Po rozhodnutí súdu vie blízky aj my, na ako dlho bude musieť byť vo väzení. Umiestni sa do Ústavu na výkon trestu odňatia slobody

Prečo ide blízky do väzenia?

Ľudia idú do väzenia, keď spravia niečo veľmi zlé, čo sa nesmie robiť. Keď porušujú pravidlá, ktoré sa nazývajú zákony, ktoré určujú, ako by sa ľudia mali správať.

Aj deti chodia do väzenia?

Aj pre deti platia určité pravidlá, ktoré keď porušia, musia niesť následky vo forme nejakého trestu, nie však väzenia. Ak staršie deti spravia niečo veľmi zlé, môžu ísť do väzenia pre mladistvých. Záleží na tom čo spravia a aký zákon porušia.

Pôjdem aj ja do väzenia?

To, že ide blízky do väzenia, neznamená, že tam pôjde aj dieťa. Do väzenia idú iba tí, ktorí porušia zákon a nie ich rodina, deti alebo priatelia.

Ako bude blízky bývať vo väzení ? Ako to tam vyzerá ?

Väzenie je budova obklopená múrmi, plotmi a strážnymi vežami. Nachádzajú sa v nej ľudia, ktorých súd potrestal za zlé skutky a vzal im slobodu. Sú držaní mimo ulíc, aby neublížili sebe, ani iným a tiež preto, aby sa naučili dodržiavať pravidlá, zákony a niesť zodpovednosť za to, čo robia.

Vo väzení má blízky svoju izbu, kde má vlastnú posteľ, stolík, umývadlo, skrinku na svoje veci a môže tam mať aj rádio a televízor. V izbe nie je sám, má tam aj spolubývajúcich.

Nakresli, ako by si svojmu blízkemu vo väzení zariadil izbu ty. Čo by v nej podľa teba nemalo chýbať?

Čo bude blízky jesť vo väzení?

Blízky bude dostávať 3 krát denne takú stravu, akú jedával/-a aj doma (polievku, mäso, zeleninu, pečivo...). Okrem toho si môže občas nakupovať aj v bufete, ktorý je vo väzení.

Skús nakresliť, čo ste s blízky, ktorý je vo väzení spolu najradšej jedli, alebo aké jedlo by ste si spolu pripravili napríklad na oslavu tvojich/blízkeho narodenín?

Čo bude mať blízky oblečené?

Vo väzení majú všetci väzni rovnaké oblečenie. Modré nohavice (mama v lete sukňu) košeľu, tričko, ponožky a ďalšie oblečenie. Ak im to vo väzení schvália, môžu nosiť aj svoje oblečenie, aké nosili doma (napr. džínsy, tričko a tenisky).

Čo bude blízky robiť vo väzení? Bude tam aj pracovať?

Blízky bude mať presne stanovený denný režim (vrátane ranného budíčka a večierky), kam patrí stravovanie, hygiena, upratovanie a podobne. Okrem toho, že bude ak to jeho zdravie umožňuje pracovať, má aj iný program, ako napríklad vzdelávanie, športové aktivity, sledovanie TV, čítanie a iné. Môže chodiť aj na svätú omšu alebo si môže diaľkovo dokončiť školu.

Môžem blízkeho navštíviť?

Mnohé deti môžu vidieť svojich rodičov, alebo príbuzných aj keď sú vo väzení. Na návštevu je možné prísť minimálne raz za mesiac, avšak musí sa dodržať niekoľko pravidiel. Otec/mama musí najprv poslať „požvánku“ na návštevu a ty potom môžeš prísť spolu s niekým dospelým (mamou/otcom/starým rodičom, tetou/ujom z centra).

Na návšteve nie je možné rodičovi nič priniesť, alebo mu niečo odovzdať. Návšteva prebieha podľa toho, ako prísne je väzenie strážené. Môže sa stať, že sa budete vidieť iba cez sklo alebo naopak sa budete môcť aj objasť.

Môžeme si telefonovať a písať?

S blízkym si môžeš písať. Keď budeš chcieť, môžeš mu kedykoľvek niečo napísať alebo nakresliť a poslať. Blízky ti môže tiež písať. Raz za tri mesiace mu môžeš poslať balík. So svojím blízkym si môžeš aj telefonovať, musí ti ale vždy ako prvý zavolať on a volať môže minimálne dvakrát za mesiac.

Čo sa stane, keď blízky vo väzení ochorie?

O blízkeho sa vo väzení keď ochorie, alebo ho bolí napríklad zub postará lekár tak, ako keď je doma. Ak musí užívať nejaké lieky, dostane ich aj vo väzení. Ak by sa stalo niečo vážnejšie, pôjde do nemocnice.

Je vo väzení ešte niekto, kto blízkemu pomáha?

Vo väzení zabezpečuje starostlivosť a pomoc všetkým väzneným osobám a blízkym napríklad aj (pán, alebo pani) psychológ, sociálny pracovník a pedagóg. Realizujú vo väzení rôzne aktivity, ktorých cieľom je to, aby blízky už neporušoval zákony, zmenilo sa jeho správanie a už sa do väzenia nemusel vrátiť.

Môžem o tom, že je blízky vo väzení niekomu povedať?

To, že je blízky vo väzení neznamena, že sa musíš cítiť vinný, alebo sa hanbiť a nikomu o tom nehovoriť. Aj keď je blízky vo väzení, je v poriadku, že ho máš stále rád. Porozprávať sa o tom, že je vo väzení môžeš s ľuďmi, ktorým dôveruješ a ktoré máš rád. Môže to byť niekto z rodiny, zo školy, z kamarátov z okolia. Dôležité je to, ako sa ty cítiš. Ak je pre teba jednoduchšie nehovoriť o tom, že máš blízkeho vo väzení, je to v poriadku. No možno sa nikdy nedozvieš, že je dosť detí, ktoré sú v tej istej situácii ako ty. Preto porozprávať sa s ľuďmi, ktorým dôveruješ ti môže pomôcť.

Financované
Európskou úniou

PROGRAM
SLOVENSKO

MINISTERSTVO
PRÁCE, SOCIÁLNYCH
VECÍ A RODINY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Zbor väzenskej
a justičnej stráže

ŠANCA
NA NÁVRAT

Rozhovory s deťmi o väzení

Sprievodca pre rodiča/plnoletú blízku osobu maloletého dieťaťa, ktorého druhý rodič, blízky je väznenou osobou a pre rodiča/plnoletú blízku osobu dieťaťa, ktorý je väznenou osobou.

Autor: npor. Mgr. Beáta Švejdíková, MBA

Rozsah: 42 strán

Vydavateľ: Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže

Rok: 2024

ISBN: 978-80-972856-8-5